

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ВАЩИШИН МАРІЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 349.6

**НАЦІОНАЛЬНА ЕКОМЕРЕЖА УКРАЇНИ
ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису
Роботу виконано у Львівському національному університеті імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Пилипенко Пилип Данилович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри соціального права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Шульга Михайло Васильович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри земельного
та аграрного права

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Носік Володимир Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри земельного
та аграрного права

доктор юридичних наук, доцент
Дейнега Марина Андріївна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука

Захист відбудеться «23» грудня 2021 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів та природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «22» листопада 2021 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. О. Панькова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наростання і глобалізація екологічних проблем зумовили необхідність пошуку ефективних організаційно-правових механізмів збереження ландшафтного та біологічного різноманіття як одного із найбільш важливих напрямів охорони довкілля, що на європейському континенті реалізується у формі Всеєвропейської екологічної мережі, екомережі ЄС Natura 2000 і мережі Emerald (Смарагдової мережі).

Національна екомережа України як автономна складова Всеєвропейської екологічної мережі формується з метою поліпшення умов для відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань нашої держави підлягають особливій охороні.

Реалізація Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року передбачає подальший розвиток національної екологічної мережі завдяки створенню репрезентативної та ефективно керованої системи особливо охоронюваних територій, що сприятиме екологічному відновленню порушених, засолених і деградованих ґрунтів та ґрунтів, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи, а також забезпечить збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів та екосистем.

У новітній державній політиці України актуалізована необхідність охорони біорізноманіття як фактора, здатного запобігти поглибленню кліматичних проблем. Важливим напрямом Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки є формування мережі природоохоронних територій, збереження та відтворення екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища завдяки розробленню та впровадженню комплексу заходів щодо запобігання та адаптації до зміни клімату територій та найбільш вразливих галузей та об'єктів інфраструктури, а також розвитку об'єктів і територій національної екологічної мережі на засадах сталого розвитку.

При цьому, незважаючи на важливу роль національної екологічної мережі як новаторської стратегії екологічного управління, у вітчизняній еколого-правовій доктрині досі не було проведено її комплексного аналізу як об'єкта правового регулювання. Концептуальним підґрунтям подальшої розбудови та ефективного функціонування національної екомережі повинно стати дослідження телеологічних засад та практичних аспектів її формування, збереження та невиснажливого використання. Поза сумнівом, їхнє з'ясування дозволить виокремити особливості та юридичні ознаки цього об'єкта та сприятиме становленню правового інституту екомережі у системі екологічного права України. Поглиблений юридичний аналіз проєктування національної екомережі є необхідним для вдосконалення усього організаційно-правового

механізму її формування, а визначення правового режиму структурних елементів екомережі з урахуванням їхніх функціональних характеристик та системних зв'язків дасть змогу збагатити й оновити теорію вітчизняного екологічного права.

Важливим завданням науки екологічного права України є також комплексний аналіз сучасного стану правового регулювання відносин у сфері формування, невиснажливого використання й збереження національної екомережі та визначення способів удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері. А концептуальне осмислення стратегії збереження ландшафтного та біологічного різноманіття матиме не лише теоретичне, а й практичне значення.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці В. І. Андрейцева, А. О. Андрусевича, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, Н. П. Барабаш, В. Л. Бредіхіної, Д. В. Бусуйок, Н. С. Гавриш, Я. З. Гаєцької-Колотило, П. О. Гвоздика, А. П. Гетьмана, І. В. Гиренко, М. А. Дейнеги, В. М. Єрмоленка, В. А. Зуєва, Н. В. Ільків, І. І. Каракаша, Н. Р. Кобецької, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук, О. М. Ковтун, Т. М. Кондратюк, В. В. Костицького, І. О. Костяшкіна, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинича, В. І. Курила, Т. В. Курман, І. О. Личенко, Т. В. Лісової, В. І. Лозо, Н. Р. Малишевої, Х. М. Марич, А. М. Мірошниченка, Г. В. Мороз, В. В. Носіка, В. І. Олещенка, О. М. Пащенко, О. Ю. Піддубного, С. В. Разметаєва, А. І. Ріпенка, В. Д. Сидор, А. К. Соколової, А. М. Статівки, О. О. Статівки, Є. П. Суєтнова, Н. І. Титової, В. Ю. Уркевича, В. І. Федоровича, Т. Є. Харитонової, Ю. С. Шемшученка, В. В. Шеховцова, Н. Я. Шпарика, М. В. Шульги та ін. Теоретичні підвалини дисертації також склали роботи іноземних науковців, серед яких Bennett G., Джон Бонайн, Ciechanowicz-McLean Janina, Hunter D., Mulongoy K., Marulli J.; Mallarach J. M., Елена Лаевская, Prélaz-Droux R., Salzman J., Vuilleumier S.; Wit P., Zaelke D. та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять нормативні акти екологічного, земельного, природоресурсного та містобудівного законодавства України, законодавства деяких зарубіжних країн, міжнародні акти та матеріали проектування національної екомережі на місцевому та регіональному рівнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом наукової роботи кафедри соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка у межах держбюджетної теми «Теоретико-прикладні проблеми становлення і розвитку права зайнятості та права довілля в Україні» (номер державної реєстрації 0119U002400, 2019–2021 рр.), де автором опрацьовано питання правового забезпечення формування і збереження національної екомережі України.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування і комплексне розроблення концепції національної екологічної мережі України як об'єкта правового регулювання та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства у сфері збереження ландшафтного та біологічного різноманіття.

Для досягнення поставленої мети важливим є вирішення таких завдань:

- з'ясувати передумови та телеологічні засади формування національної екологічної мережі;
- окреслити основні ознаки національної екомережі як об'єкта правового регулювання та сформулювати поняття національної екологічної мережі як комплексної територіальної системи, що формується в Україні у результаті виконання зобов'язань нашої держави у сфері охорони біорізноманіття;
- обґрунтувати аксіологічне значення екологічної мережі в умовах глобальних екологічних викликів як сучасного інструмента досягнення кліматичної нейтральності України;
- виокремити особливості екомережових відносин у структурі предмета екологічного права та аргументувати самостійність правового інституту, що охоплює правові норми щодо формування, невиснажливого використання та збереження екологічної мережі у системі сучасного екологічного права;
- встановити системні зв'язки між структурними елементами національної екологічної мережі;
- дослідити систему принципів правового регулювання екомережових відносин, виявити їхні характерні ознаки;
- розкрити інституційні та функціональні аспекти організаційно-правового механізму формування національної екомережі України;
- визначити функції екологічного управління, що реалізуються у сфері формування та збереження національної екомережі;
- запропонувати напрями вдосконалення процедури проектування національної екомережі;
- виявити чинники, які формують інтегрованість національної екомережі та зумовлюють диференціацію правового режиму її структурних елементів;
- детермінувати принцип пріоритетності правового режиму земель національної екомережі та обґрунтувати виокремлення цільової категорії «землі екомережі»;
- довести переваги комплексної екомережевої форми природоохоронної діяльності над консервативною природно-заповідною формою охорони навколишнього природного середовища;
- актуалізувати механізм формування буферних територій екомережі та визначити способи підвищення їхньої функціональної ефективності;
- обґрунтувати доцільність процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки у відносинах щодо формування, невиснажливого використання та збереження екомережі;
- надати пропозиції щодо захисту сполучних територій екомережі, а також розробити рекомендації задля забезпечення міграційних процесів у місцях перетину природних та транспортних коридорів;
- обґрунтувати необхідність трансформації відновлюваних територій в інші території екомережі після завершення ренатуралізаційних заходів;
- сформулювати науково обґрунтовані та практично важливі рекомендації щодо вдосконалення чинного екологічного законодавства України про екомережу.

Об'єкт дослідження – правовідносини у сфері формування, невиснажливого використання і збереження національної екологічної мережі.

Предмет дослідження – національна екологічна мережа України як об'єкт правового регулювання.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано низку методів, загальноприйнятих юридичною наукою та наукою екологічного права.

Із загальнонаукових методів застосовувалися, насамперед, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, аксіологічний, методи моделювання та системного аналізу, а зі спеціально-юридичних методів – історико-правовий, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи.

Використання системно-структурного методу дало змогу визначити мету й завдання дослідження (Вступ), структуру національної екомережі (підрозділ 1.3), диференціацію правового режиму структурних елементів національної екомережі та системні зв'язки між ними (підрозділи 3.2–3.5). Аксіологічний метод дав змогу обґрунтувати значення екологічної мережі як одного з дієвих інструментів досягнення кліматичної нейтральності України (розділ 1). Методом історико-правового аналізу досліджено передумови, етапи розвитку та формування правового регулювання екомережевих відносин (підрозділ 1.1). Широко використовувався діалектичний метод, зокрема, при аналізі юридичних ознак національної екомережі та змісту проєктування національної екомережі (підрозділи 1.2, 2.2). За допомогою методу системного аналізу досліджено організаційно-правовий механізм формування національної екомережі, а також обґрунтовано її інтегрованість (підрозділи 2.1, 3.1). Порівняльно-правовий метод було покладено в основу аналізу вітчизняного екологічного законодавства, міжнародно-правових актів та законодавства ЄС у сфері охорони біорізноманіття та визначення правового режиму структурних елементів національної екомережі (підрозділ 1.1, розділ 3). Метод моделювання використовувався при конструюванні й модифікації правових норм, запропонованих для вдосконалення чинного екологічного законодавства про екомережу (розділ 3). Завдяки формально-юридичному методу досліджено співвідношення правових норм, що забезпечують формування та функціонування національної екологічної мережі, а також проаналізовано практику їх застосування (розділи 1–3). Переважно ці та інші методи наукового дослідження використовувалися в їхньому взаємозв'язку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем національної екологічної мережі як об'єкта правового регулювання доктринально обґрунтовано концепцію екомережі як сучасної форми збереження ландшафтного та біологічного різноманіття й обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення правового регулювання відносин у сфері її збереження та невиснажливого використання.

На захист виносяться нові наукові висновки і пропозиції, сформульовані відповідно до поставленої мети та завдань дослідження. Зокрема,

уперше:

– екомережа розглядається як єдиний міжгалузевий та інтегрований об'єкт правового регулювання, що має динамічний, комплексний і системний характер;

– аргументовано, що програмні засади формування національної екомережі відображені у її цілях та завданнях, які визначено на основі міжнародно-правових стандартів охорони навколишнього природного середовища та детерміновано потребами зупинення його деградації та пошуками ефективних механізмів для природного відновлення довкілля;

– обґрунтовано, що основними загально-екологічними цілями національної екомережі є підтримка функціонування екосистем та сприяння сталому використанню природних ресурсів. Спеціальні екомережеві цілі передбачають подолання фрагментованості екосистем та забезпечення ренатуралізації ушкоджених ділянок;

– доведено, що сучасне аксіологічне значення екологічної мережі збагачене здатністю бути дієвим інструментом у комплексі заходів протидії глобальному потеплінню. У цьому контексті актуальною метою національної екологічної мережі стає формування передумов для досягнення кліматичної нейтральності України;

– зроблено висновок, що основними завданнями сучасної кліматологічної стратегії України, які можуть бути найбільш ефективно досягнуті екомережевими засобами, є збереження степових, лучних, лісових і водно-болотних екосистем як ключових та сполучних територій національної екомережі, забезпечення їхньої буферизації від зовнішнього негативного антропогенного впливу, а також охорона пралісів та заліснення деградованих і малопродуктивних земель як форми ренатуралізації відновлюваних територій національної екомережі;

– обґрунтовано, що організаційно-правовий механізм формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі охоплює комплекс засобів та інструментів: правотворчих – вироблення природо-охоронних стратегій та вдосконалення національного екомережевого законодавства; інституційних – створення та налагодження ефективної діяльності спеціально уповноважених державних органів у сфері формування й функціонування національної екомережі, забезпечення дієвого природо-охоронного контролю в цій сфері; організаційних – розроблення й затвердження схем побудови національної екомережі, ведення обліку та оновлення переліків об'єктів та територій національної екомережі, а також забезпечення їх інформаційної взаємодії з природоресурсними кадастрами України; функціональних – визначення об'єктів та територій національної екомережі, розроблення менеджмент-планів їхнього використання, виконання програм формування національної екомережі; інформаційних – здійснення фонового моніторингу довкілля, підвищення екологічної культури та поширення екологічної інформації про стан довкілля і способи збереження біологічного та ландшафтного різноманіття засобами екомережі;

– обґрунтовано, що комплексна екомережева форма природоохоронної діяльності розглядається як дієвий механізм збереження та відтворення складових елементів екомережі, що дозволяє невиснажливе використання природних ресурсів; забезпечує ренатуралізацію деградованих ділянок; гарантує покращення природно-ресурсного потенціалу; сприяє розвитку екосистемних послуг, зокрема екологічного туризму;

– з метою забезпечення цілісності й неперервності екомережі пропонується визначати перелік перспективних територій та об'єктів, включення яких до схеми формування екомережі є необхідним для її розбудови, а для сталого розвитку територіальної системи екомережі необхідно забезпечувати усунення перешкод (конфліктів) у її функціонуванні;

– обґрунтовано висновок, що перспективними напрямками правового регулювання екомережевих відносин є визначення правових засад екологічного моніторингу, державного природоохоронного контролю, оцінки впливу на довкілля щодо планованої у територіальній системі екомережі господарської діяльності, а також встановлення юридичної відповідальності за невиконання вимог законодавства про формування та збереження національної екомережі;

– зроблено висновок, що у системі сучасного екологічного права норми, спрямовані на врегулювання організаційних, управлінських та охоронних відносин у сфері формування, невиснажливого використання та збереження екологічної мережі, формують самостійний правовий інститут, що характеризується: 1) однорідністю фактичного змісту; 2) юридичною єдністю; 3) законодавчою (нормативною) відокремленістю;

удосконалено:

– доктринальні напрацювання про те, що відносини щодо формування, збереження та раціонального використання екологічної мережі (екомережеві відносини) становлять відокремлену складову частину предмету екологічного права України. Характерною ознакою цих відносин є домінуючий природоохоронний зміст, а природоресурсні та антропоохоронні аспекти у їхній структурі мають похідний характер, адже завданням екологічної мережі є, насамперед, покращення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, а також збереження ландшафтного та біологічного різноманіття з метою створення сприятливого для людини життєвого середовища;

– теоретичну концепцію екологічної мережі, яка гармонійно поєднує біоцентричний та антропоцентричний типи світогляду щодо напрямів розвитку взаємовідносин суспільства й природи та доповнює їх спеціальними екомережевими засобами, які у синергії дозволяють забезпечити баланс суспільних та приватних інтересів у процесі охорони довкілля, раціонального урівноваженого природокористування та гарантування екологічної безпеки задля формування сприятливого природного середовища;

– перелік інституційних принципів правового регулювання екомережевих відносин шляхом його доповнення принципом «пріоритетності правового режиму земель національної екомережі». Суть цього принципу полягає у наданні переваг в охороні земель, що увійшли до складу екомережі, над господарським

їх використанням; резервуванні екологічно цінних земель з метою їх наступного заповідання та заборони вилучення земель екомережі для потреб, не пов'язаних із природоохоронною діяльністю, а також збереженні цільового призначення земельних ділянок у складі екомережі, або переведення у більш охоронювані цільові категорії;

– зміст законодавчо закріпленого принципу «забезпечення участі громадян та їх об'єднань у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо формування, збереження та використання екомережі» відповідно до Орхуської конвенції як принципу «вільного доступу громадян та їх об'єднань до інформації про стан формування і функціонування екомережі, забезпечення їх участі у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо побудови та збереження екомережі, а також доступу до правосуддя з питань, що стосуються охорони біологічного і ландшафтного різноманіття та окремих елементів національної екомережі»;

– висновок про те, що завдання національної екомережі (охорона, захист, збереження та відновлення довкілля екомережевими засобами) досягаються завдяки її територіальній побудові з виокремленням функціональних структурних компонентів: ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій, які вирізняються за природною цінністю та ресурсним потенціалом та встановленим диференційованим правовим режимом їхньої охорони та невиснажливого використання;

– доктринальні підходи щодо визначення системних зв'язків між структурними елементами екомережі, що забезпечують її інтегрованість та комплексне виконання природоохоронних завдань;

– концепцію проектування екомережі як системи заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на розроблення, затвердження і виконання програм її розвитку та схем формування, що передбачують визначення функціональних зв'язків між структурними елементами екомережі на основі обґрунтування природної цінності та потреби їх збереження й відновлення на засадах сталого розвитку.

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи щодо визначення національної екологічної мережі України як природоохоронної територіальної системи, що формується як спеціальна функціональна територія загальнодержавного значення у рамках стратегії екологічного управління з метою захисту, збереження та відновлення біологічного та ландшафтного різноманіття і підвищення природно-ресурсного потенціалу України;

– пропозиції щодо інтеграції ОВД та СЕО у процеси формування та збереження екомережі як дієвих інструментів гнучкого екологічного управління в сучасних умовах, мета яких полягає у запобіганні негативного впливу планованої господарської діяльності та реалізації стратегічних документів на стан довкілля. Обґрунтовано, що планована діяльність щодо штучної ренатуралізації відновлюваних територій національної екомережі повинна проходити процедуру ОВД, а місцеві, регіональні та Загальнодержавна програми розвитку екомережі та програми охорони земель у складі національної екомережі повинні піддаватися стратегічній екологічній оцінці;

– трактування національної екологічної мережі як стратегії екологічного управління, яка дозволяє врахувати наявний стан земельних та інших природних ресурсів та прогнозувати перспективи відновлення їх в рамках програм формування екомережі, що в подальшому призведе до покращення загальних показників екологічного стану компонентів довкілля;

– доктринальні напрацювання про функції екологічного управління, які у сфері формування та збереження національної екомережі відображені в управлінських та сервісних правовідносинах, до яких належать: планування формування та проєктування екомережі; облік територій та об'єктів екомережі; внесення до державного земельного кадастру даних про сформовані земельні ділянки та обмеження у використанні земельних ділянок у складі екомережі; моніторинг довкілля та екологічний контроль у сфері використання й охорони її територій;

– пропозиції щодо запровадження окремої цільової категорії «землі екологічної мережі», що дасть змогу вирішувати наявні проблеми з визначенням дуалістичного правового режиму земельних ділянок, що увійшли до складу територій екомережі; накладенням додаткових природоохоронних обмежень на власників землі та землекористувачів; розробленням землевпорядної документації щодо меж таких земельних ділянок; міжвідомчого управління такими землями; відображенням даних про такі земельні ділянки у державному земельному кадастрі та визначенням режимоутворюючого об'єкта.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані висновки й пропозиції, а також теоретичні положення дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – при проведенні подальших наукових досліджень правових аспектів екомережевих відносин та проблем теорії екологічних правовідносин задля модернізації екологічного права і законодавства України; правотворчій діяльності – при вдосконаленні правового регулювання відносин у сфері формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі та під час систематизації вітчизняного екологічного законодавства; правозастосовній діяльності – як методологічна основа при застосуванні законодавчих приписів для з'ясування системних зв'язків у структурі національної екомережі та під час процедури її проєктування; навчальному процесі – під час викладання і вивчення курсів «Екологічне право», «Юридичні механізми запобігання змін клімату», а також для написання підручників і навчальних посібників із відповідних курсів та спецкурсів, довідкової та методичної літератури тощо.

Наукові доробки віднайшли своє впровадження в навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка, а також у законопроектній роботі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України щодо вдосконалення національного екологічного законодавства у сфері збереження територій Смарагдової мережі, а також реформування державного екологічного контролю в Україні при науковому аналізі законопроекту № 4461 «Про території Смарагдової мережі» та законопроекту № 3091 «Про державний екологічний контроль».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем особисто; всі результати цієї роботи, а також сформульовані у ній висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі власних авторських досліджень. Для аргументації деяких висновків у роботі використано праці інших науковців, про що зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертації використано лише авторські ідеї та положення.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження було апробовано на таких науково-практичних конференціях: міжнародних – «Правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 2013 р.); «Поняття та категорії юридичної науки» (м. Київ, 2014 р.); «Актуальні проблеми соціального права» (м. Львів, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 рр.); «Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі (м. Хмельницький, 2016 р.); «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 2017 р.); «Розвиток аграрного, земельного та екологічного права на зламі тисячоліть» (м. Київ, 2018 р.); «Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України» (м. Одеса, 2018 р.); «Environmental Influences on Human Life and Health» (м. Ольштин, Республіка Польща, 2019 р.); «Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди» (м. Київ, 2019 р.); «Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи» (м. Харків, 2021 р.); «Актуальні питання використання та збереження природних ресурсів прикордонних територій України і Польщі» (м. Львів, 2021 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки»: Дванадцяті осінні юридичні читання «Права людини в сучасному світі: проблеми теорії та практики» (м. Хмельницький, 2021 р.); «5th International Eurasian Conference on Sport, Education, and Society» (м. Львів, 2021 р.); всеукраїнських – «Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти» (м. Харків, 2014 р.); «Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права» (м. Київ, 2015 р.); «Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку» (м. Київ, 2016 р.); «Актуальні проблеми соціального права» (м. Львів, 2016 р.); «Перше зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України» (м. Одеса, 2016 р.); «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 рр.); «Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України» (м. Івано-Франківськ, 2017 р.); «Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах» (м. Харків, 2018 р.); «Земельне, екологічне, аграрне право: оцінка впливу на довкілля» (м. Київ, 2018 р.); «Сучасний стан та перспективи розвитку земельного, аграрного,

екологічного та природоресурсного права: теорія та практика» (м. Харків, 2018 р.); Четверте зібрання фахівців споріднених кафедр «Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносинах» (м. Одеса, 2019 р.); «Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи» (м. Харків, 2020 р.); «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти» (м. Полтава, 2020 р.); «Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери» (м. Харків, 2020 р.); «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 2020 р.); «Системи галузей права в умовах глобальних екологічних викликів» (м. Київ, 2020 р.); «Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні» (м. Київ, 2021 р.); «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення» (м. Луцьк, 2021 р.); «П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики» (м. Одеса, 2021 р.); «Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року» (м. Харків, 2021 р.); регіональних – «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 рр.).

Публікації. Основні результати дисертації відображено у 78 працях, з яких одноосібна монографія, підрозділ у колективній монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних, 7 статей у наукових виданнях інших держав, розділ у навчальному посібнику, 50 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, які поділяються на тринадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 465 сторінок, список використаних джерел налічує 420 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано стан її наукового розроблення, визначено мету, основні завдання, предмет, об'єкт і методологічні засади дослідження, наукову новизну одержаних результатів, їхнє практичне значення, апробацію, а також перелік публікацій та структуру роботи.

Розділ 1 **«Поняття та загальна характеристика екомережі України як форми збереження ландшафтного та біологічного різноманіття»** складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Передумови та телеологічні аспекти формування екомережі України»* досліджено основні чинники формування національної екомережі України, а також її завдання. Доведено, що програмні засади національної екомережі як автономної складової Всеєвропейської екологічної мережі відображені у її цілях та завданнях, законодавчо визначених з урахуванням міжнародно-правових стандартів охорони довкілля, насамперед,

Всеєвропейською стратегією збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, концепція якої передбачає захист екосистем та дозволяє забезпечити їх здатність до самовідновлення, а також створює умови для раціонального природокористування на засадах сталого розвитку.

Встановлено, що телеологічні засади побудови екомережі є значно прогресивнішими від природно-заповідної форми консервативної охорони особливо цінних, але фрагментованих природних об'єктів та територій, оскільки екомережева концепція спрямована на підвищення природно-ресурсного потенціалу, ренатуралізацію ушкоджених ділянок та загальне покращення стану довкілля.

У підрозділі 1.2 *«Юридична природа та ознаки національної екомережі»* розглянуто як загальнотеоретичні, так і галузеві характеристики національної екомережі як об'єкта правового регулювання. Обґрунтовано, що екологічна мережа є єдиною територіальною системою особливо охоронюваних елементів комбінованого природно-антропогенного походження, що формується Кабінетом Міністрів України та місцевими органами державної виконавчої влади в межах механізму правового регулювання на підставі норм екологічного та земельного права.

На основі аналізу юридичних ознак національної екологічної мережі сформульовано її поняття як єдиного міжгалузевого та інтегрованого об'єкта правового регулювання, що має динамічний і комплексний характер та охоплює диференційовані за своєю функціональною спрямованістю структурні елементи (ключові, сполучні, буферні та відновлювані території), інтегровані в єдину систему територіального планування у межах стратегії екологічного управління з метою захисту, збереження та відновлення біологічного та ландшафтного різноманіття, а також поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України на засадах сталого розвитку.

Зроблено висновок, що правові норми щодо формування, невиснажливого використання та охорони національної екомережі становлять окремий правовий інститут екологічного права України, спрямований на врегулювання організаційних, управлінських та охоронних відносин у цій сфері. Доведено, що цей правовий інститут характеризується: 1) однорідністю фактичного змісту, адже регулює самостійну групу відносно відокремлених екомережевих відносин; 2) юридичною єдністю (комплексністю) норм, що визначають загальні положення, правові принципи, спеціальні правові поняття і особливий правовий режим структурних елементів екомережі; 3) законодавчою (нормативною) відокремленістю, що знаходить своє закріплення у спеціальних законах та підзаконних нормативно-правових актах про екомережу.

Обґрунтовано, що перспективними напрямками правового регулювання екомережевих відносин, що дозволили б оформити становлення відповідного правового інституту, є визначення правових засад екологічного моніторингу екомережі, державного контролю за дотриманням приписів екомережевого законодавства, оцінки впливу на довкілля щодо планованої у територіальній

системі екомережі господарської діяльності, а також встановлення юридичної відповідальності за невиконання екомережєвих вимог.

У підрозділі 1.3 *«Структура національної екомережі»* проаналізовано системні зв'язки між структурними елементами національної екомережі України, а також визначено її комплексну і розгалужену структуру як відносно цілісного природного комплексу територій та об'єктів зі статусом спеціальної функціональної території загальнодержавного значення у складі Генеральної схеми планування території України. У складі національної екологічної мережі виділено три типи елементів: структурні елементи екомережі, їх складові частини, об'єкти екомережі. З'ясовано, що найменш деталізований у національному законодавстві правовий режим об'єкта екомережі, який має ознаки просторового об'єкта, тобто певну площу, визначені межі, однак, недостатньо окреслені екологічні характеристики.

Наголошено, що завдання національної екомережі (охорона, захист, збереження та відновлення довкілля екомережєвими засобами) досягаються завдяки активній функціональній взаємодії структурних елементів: ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій, що вирізняються за природною цінністю, складом і ресурсним потенціалом та встановленим диференційованим правовим режимом їхньої охорони й невиснажливого використання у загальній територіальній системі.

Визначено системні зв'язки між структурними елементами екомережі. Обґрунтовано, що функціональна система екомережі вибудовується заради збереження і відновлення особливої природної цінності ключових територій; екокоридори та буферні території виконують сполучну та захисну функції, а також гарантують екосистемну єдність екомережі; просторову цілісність екомережі та ренатуралізацію ушкоджених ділянок, забезпечують її відновлювані території.

Підрозділ 1.4 *«Конституційні та інституційні засади формування та збереження національної екомережі»* присвячено дослідженню конституційних засад та загальнотеоретичних і галузєвих підходів до визначення системи принципів правового регулювання відносин у сфері формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі. Запропоновано статтю 16 Конституції України доповнити частиною другою такого змісту: «Екологічна політика держави спрямована на забезпечення сталого розвитку, що базується на збалансованому і гармонійному співвідношенні між соціальними потребами, економічною діяльністю та охороною довкілля. Використання природних ресурсів здійснюється з урахуванням їхньої здатності до відновлення. Природна і культурна спадщина України є надбанням Українського народу і має використовуватися в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь».

Зроблено висновок, що сутність і особливості правового регулювання відносин у сфері формування, збереження та використання екомережі відображають принципи, які відповідають конституційним засадам охорони довкілля, базуються на загальних правових принципах і принципах міжнародного права навколишнього середовища, є спеціалізованими

до принципів екологічного права та системно закріплені законодавством про національну екомережу. Цей перелік доповнено принципом запобігання негативного впливу на об'єкти національної екомережі в процесі господарської діяльності, принципом науково обґрунтованого проектування структурних елементів екомережі та принципом пріоритетності правового режиму земель національної екомережі. Розширено зміст принципу вільного доступу громадян та їх об'єднань до інформації про стан формування і функціонування екомережі, забезпечення їх участі у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо побудови та збереження екомережі, а також доступу до правосуддя з питань, що стосуються охорони біологічного і ландшафтного різноманіття та окремих елементів національної екомережі відповідно до вимог Орхуської конвенції.

Обґрунтовано, що правове регулювання відносин у сфері формування, збереження та невиснажливого використання національної екологічної мережі повинно визначатися принципом оптимального співвідношення легітимних публічних інтересів збереження довкілля та приватних майнових інтересів, що забезпечить їх гармонійну реалізацію.

Розділ 2 «Організаційно-правовий механізм формування та функціонування екомережі України» містить чотири підрозділи, у яких охарактеризовано управлінські та сервісні правовідносини у сфері формування та функціонування екомережі.

У підрозділі 2.1 *«Інституційно-функціональні аспекти механізму формування екомережі України»* здійснено аналіз повноважень органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері формування національної екомережі. Доведено, що управлінські та сервісні функції в екомережєвих відносинах реалізуються у формах: 1) планування; 2) проектування; 3) обліку територій та об'єктів екомережі; 4) внесення до державного земельного кадастру даних про сформовані земельні ділянки та обмеження у використанні земельних ділянок у складі екомережі; 5) моніторингу довкілля; 6) контролю у сфері використання й охорони територій екомережі.

З'ясовано низку інституційних та функціональних недоліків механізму формування національної екомережі: 1) ігнорування органами загальної компетенції повноважень у сфері формування та збереження екомережі; 2) відсутність спеціального підрозділу, що здійснює управління у сфері формування та збереження національної екомережі у структурі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України; 3) неефективність Координаційної ради з питань формування національної екомережі та регіональних координаційних рад; 4) відсутність інтегрованої взаємодії спеціального природоохоронного органу управління (Міндовкілля) із Мінрегіоном, Держгеокадастром, Держлісагентством та Держводагентством, що повинні забезпечувати сервісне обслуговування екомережєвих відносин; 5) непряма підпорядкованість департаментів (управлінь) екології та природних ресурсів обласних державних адміністрацій як підрозділу загальної компетенції профільному Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України; 6) неналежне фінансування заходів, передбачених програмами формування

екомережі і нецільове використання відповідних коштів; 7) відсутність належної імплементації екомережевих приписів у галузеве природноресурсове законодавство України; 8) недостатня легітимізація екомережі у регіональній екологічній політиці, яка й надалі у сфері охорони біорізноманіття зводиться до природно-заповідної справи.

Підрозділ 2.2 *«Правове забезпечення проєктування національної екомережі»* присвячено аналізу доктринального розуміння та законодавчих аспектів проєктування національної екомережі та її структурних елементів. Зроблено висновок, що проєктування екомережі є системою заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на розроблення програм розвитку екомережі та схем її формування, які визначають функціональні зв'язки між структурними елементами екомережі на основі обґрунтування природної цінності біотопів та потреби їх збереження й відновлення у межах цілісної територіальної природоохоронної системи на засадах сталого розвитку.

Доведено, що проєктування національної екомережі є проявом реалізації функцій екологічного планування та прогнозування і повинно здійснюватися в руслі стратегії загальної політики України у сфері охорони довкілля. Наголошено на тому, що проєктування національної екомережі як інструмент стратегії державного та регіонального екологічного управління має програмний характер, тому повинно узгоджуватися із державними цільовими екологічними програмами, програмами охорони земель та стратегіями регіонального розвитку. Відзначено, що регіональні програми формування екомережі, програми розвитку заповідної справи, інші програми охорони довкілля та наступна Загальнодержавна програма формування національної екомережі повинні проходити процедуру стратегічної екологічної оцінки.

У підрозділі 2.3 *«Правове регулювання розроблення схем екомережі в Україні»* розкрито особливості процедури розроблення місцевих, регіональних схем формування національної екомережі та обґрунтовано рекомендації щодо розроблення Загальнодержавної схеми формування національної екомережі України. При аналізі механізму формування національної екомережі зроблено висновок, що первинним етапом є розроблення програм її розвитку, який передбачає визначення фінансових засобів, виконавців, строки та результати виконання робіт, а наступним і неодмінним етапом є розроблення схем екомережі у такій послідовності: регіональні, місцеві схеми і Зведена схеми національної екомережі, що відображається у Генеральній схемі планування території України.

Обґрунтовано, що розроблення Програм розвитку екомережі та Схем екомережі є основними організаційно-правовими інструментами проєктування екомережі. При цьому схеми екомережі, що містять текстову та графічну частини, є територіально-плановим інструментом формування екомережі, а програми формування та розвитку – стратегічно-забезпечувальним інструментом її розбудови з визначенням перспектив збереження та невиснажливого використання природних ресурсів на засадах сталого розвитку.

Підрозділ 2.4 «Порядок формування переліків об'єктів та територій національної екомережі» завершує характеристику послідовних етапів формування національної екомережі. У ньому наголошено, що включення територій та об'єктів до переліків екомережі не призводить до зміни форми власності і категорії земель на відповідні земельні ділянки та інші природні ресурси, їх власника чи користувача. Доведено, що зміна приватної форми власності на земельні ділянки на публічну власність із їх відчуженням для суспільних (природоохоронних) потреб формування екомережі можлива лише щодо особливо цінних для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття об'єктів.

Запропоновано розробити Порядок фінансової підтримки суб'єктів господарювання при створенні на їхніх земельних ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших територій, що підлягають особливій охороні та розвитку екомережі. При цьому наголошено, що для забезпечення функціонування екомережі доцільно власникам і користувачам земельних ділянок, включених до переліків екомережі, спрямовувати одержані кошти на проведення природоохоронних заходів, що сприятиме виконанню сполучними структурними елементами екомережі функцій екокоридорів на шляхах сезонної міграції тварин, а буферними територіями – виконання захисної функції.

Розділ 3 «Правовий режим структурних елементів національної екомережі України» охоплює п'ять підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Інтеграція правового режиму національної екомережі» окреслено чинники, що забезпечують системну єдність національної екомережі. Доведено, що через неоднорідність складу та функцій структурних елементів національної екомережі її правовий режим є диференційованим та має комплексний характер: загальний правовий режим, що стосуються усієї територіальної системи екомережі, функціональний правовий режим окремих її структурних елементів, особливий правовий режим земель окремих цільових категорій і спеціальний правовий режим конкретних земельних ділянок у складі екомережі.

Обґрунтовано, що метою запровадження загального правового режиму екомережі є створення сприятливих правових умов для її формування та забезпечення цілісності національної екомережі як єдиної територіальної системи особливо охоронюваних територій. Функціональний правовий режим національної екомережі є диференційованим у залежності від типу її структурних елементів: ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій екомережі. Особливий правовий режим земель національної екомережі спрямований на дотримання цільового призначення земельних ділянок у межах окремих категорій земель України. Спеціальний правовий режим земельних ділянок є комбінацією земельно-правових вимог і обмежень у землевикористанні в залежності від місця розташування конкретної земельної ділянки у складі національної екомережі з урахуванням усіх вищезазначених юридичних приписів.

Наголошено, що правовий режим національної екомережі України визначається інституційними нормами земельного, природно-заповідного, лісового, водного та містобудівного законодавства і покликаний забезпечити збереження, невиснажливе використання і охорону структурних елементів екомережі: ключових, сполучних, буферних територій та природне відтворення відновлюваних територій екомережі. Також відзначено, що створення спільних транскордонних елементів національної екомережі у складі Всеєвропейської екомережі здійснюється на основі двосторонніх угод України із суміжними країнами, що визначатимуть правовий режим природних територій екомережі з урахуванням правового режиму державного кордону України у цих ділянках.

У підрозділі 3.2. *«Правовий режим ключових територій екомережі»* проаналізовано склад та юридичні ознаки ключових територій екомережі. Обґрунтовано, що до складу ключових територій національної екомережі поряд із об'єктами природно-заповідного фонду повинні включатися також особливо охоронювані території інших типів (водно-болотні угіддя міжнародного та місцевого значення, рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України, місця зростання та проживання видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, оселища, що включені до списків територій Смарагдової мережі та визнані об'єктами міжнародно-правової охорони тощо).

Задля вдосконалення правового режиму ключових територій при проектуванні національної екомережі запропоновано враховувати: 1) мінімальну площу природного регіону зі статусом ключової території у розмірі 500 га; 2) презентативність рідкісних та зникаючих видів флори й фауни у складі ключової території; 3) наявність екосистемних властивостей природного регіону до саморегуляції та самовідновлення. У цьому контексті зауважено, що фоновий моніторинг довкілля, що проводиться в межах територій природно-заповідного фонду, дозволяє здійснювати спостереження за динамікою природного стану цих складових елементів національної екомережі і виявляти у ньому позитивні зміни, що демонструватимуть переваги екомережевої форми охорони навколишнього природного середовища.

Доведено, що правовий режим водно-болотних угідь у складі екомережі повинен містити вимоги щодо їх охорони та невиснажливого використання з метою збереження екосистемних властивостей та забезпечення виконання ними комплексу регулятивних, наукових, економічних та рекреаційних функцій. При цьому природоохоронні заходи повинні усунути антропогенні наслідки експлуатаційної радянської економіки, що передбачали екологічно необґрунтоване осушування водно-болотних угідь та видобування торфу.

У підрозділі 3.3 *«Правовий режим сполучних територій екомережі»* досліджено основні функціональні характеристики сполучних територій – виконання сполучної, обмінної, міграційної та комунікаційної функцій, що мають обслуговуючий характер по відношенню до функцій основних структурних елементів екомережі – ключових територій, тому природні умови екокоридору повинні бути аналогічні або близькі до природних умов тих ключових територій, які він поєднує. Обґрунтовано, що сполучні території можуть мати самостійне значення для збереження біо- та ландшафтного

різноманіття, про що свідчать виконувані ними природоохоронна та інтегративна функції.

Зроблено висновок, що найбільше характеристикам екокоридорів відповідають ліси та водотоки. З урахуванням функціонального поділу лісів України за екологічним і соціально економічним значенням на категорії, запропоновано до сполучних територій екомережі відносити захисні та рекреаційно-оздоровчі ліси, адже ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення повинні перебувати у складі ключових територій екомережі, а експлуатаційні ліси – належати до переліків буферних зон.

У підрозділі 3.4 *«Правовий режим буферних територій екомережі»* визначено особливості формування та функціональні характеристики буферних територій національної екомережі, що повинні бути враховані в процесі проектування та розроблення місцевих схем екомережі. Зроблено висновок, що за своїм цільовим призначенням земельні ділянки буферних територій є землями сільськогосподарського призначення інтенсивного типу використання, або ж прилеглими до земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони, рекреаційного та оздоровчого призначення з правовим режимом охоронних зон, чи зон санітарної охорони. Для ефективного виконання буферними територіями своєї захисної функції у складі національної екомережі рекомендовано розробляти менеджмент-плани для цих територій, у яких визначати комплекс природоохоронних заходів, можливих обмежень господарської діяльності, а також механізм компенсації збитків та недержаних доходів тим особам, землеволодіння котрих потрапляють до переліків буферних територій екомережі. Наголошено на необхідності у комплексному фінансуванні природоохоронних засобів, спрямованих на розбудову та збереження екомережі, передбачити видатки для підтримання функціональних характеристик буферних територій екомережі.

У підрозділі 3.5 *«Правовий режим відновлюваних територій екомережі»* визначено основні функціональні характеристики відновлюваних територій, що забезпечують формування просторової цілісності екомережі. Відзначено, що основним завданням організаційно-правового механізму національної екомережі щодо відновлюваних територій повинно бути вжиття першочергових заходів, спрямованих на відтворення їхнього первинного природного стану. Наголошено, що самих геофізичних характеристик порушених, деградованих, малопродуктивних та інших ушкоджених через вплив негативних процесів та стихійних явищ земель недостатньо, щоб відносити їх до відновлюваних територій екомережі. Необхідно, щоб такі земельні ділянки межували з іншими структурними елементами, насамперед, ключовими та сполучними територіями екомережі.

На завершення підрозділу зауважено, що саме відновлювані території забезпечують подальший розвиток та функціонування національної екомережі, адже після екологічної реставрації є потенційним резервом для трансформації в ключові та сполучні території.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення наукової проблеми щодо обґрунтування і комплексного розроблення концепції національної екологічної мережі України як об'єкта правового регулювання та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства у сфері збереження ландшафтного та біологічного різноманіття.

1. В умовах глобальних екологічних викликів важливе значення у системі міжнародно-правових механізмів, спрямованих на загальне покращання стану та якості довкілля займає концепція екологічної мережі, яка покликана забезпечити задоволення соціально-економічних інтересів нинішнього й прийдешніх поколінь на засадах сталого розвитку. Ця концепція гармонійно поєднує біоцентричний та антропоцентричний типи світогляду щодо напрямів розвитку взаємовідносин суспільства й природи та доповнює їх спеціальними екомережевими засобами, які у синергії дозволяють забезпечити баланс суспільних і приватних інтересів у процесі охорони довкілля й раціонального урівноваженого природокористування та гарантувати екологічну безпеку задля формування сприятливого для людини природного середовища.

Програмні засади формування національної екомережі відображені у її цілях та завданнях, законодавчо визначених із урахуванням міжнародно-правових стандартів охорони довкілля, детермінованих потребами зупинення його деградації та пошуками ефективних механізмів для його природного відновлення. Основними загально-екологічними цілями національної екомережі є підтримка функціонування екосистем та сприяння сталому використанню природних ресурсів. Спеціальні екомережеві цілі передбачають подолання фрагментованості екосистем та забезпечення ренатуралізації ушкоджених ділянок.

2. Національна екологічна мережа України – це природоохоронна територіальна система, що формується як спеціальна функціональна територія загальнодержавного значення у рамках стратегії екологічного управління з метою захисту, збереження та відновлення біологічного та ландшафтного різноманіття і підвищення природно-ресурсного потенціалу України. З формально юридичної точки зору екомережа є єдиним міжгалузевим та інтегрованим об'єктом правового регулювання, що має динамічний, комплексний і системний характер

3. Динамічна трансформація первинно визначеної Всеєвропейською стратегією збереження ландшафтного та біологічного різноманіття 1995 року мети щодо формування Всеєвропейської екологічної мережі як територіально і функціонально пов'язаної системи особливо охоронюваних природних територій, що зазнали найменшого антропогенного впливу, збагачує сучасне аксіологічне значення екологічної мережі здатністю бути дієвим інструментом у комплексі заходів протидії глобальному потеплінню. У цьому контексті актуальною метою національної екологічної мережі стає формування передумов для досягнення кліматичної нейтральності України. Основними завданнями сучасної кліматологічної стратегії України, що можуть бути найбільш

ефективно досягнуті екомережевими засобами, є збереження степових, лучних, лісових і водно-болотних екосистем як ключових та сполучних територій національної екомережі, забезпечення їхньої буферизації від зовнішнього негативного антропогенного впливу, а також охорона пралісів та заліснення деградованих і малопродуктивних земель як форми ренатуралізації відновлюваних територій національної екомережі.

4. Відносини щодо формування, збереження та раціонального використання екологічної мережі (екомережеві відносини) займають вагомє місце у структурі предмету екологічного права як його відокремлена складова частина. Характерною ознакою екомережєвих відносин є доміантний природоохоронний зміст, а природоресурсні та антропоохоронні аспекти мають похідний характер, адже завданням екологічної мережі є, насамперед, покращення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, а також збереження ландшафтного й біологічного різноманіття з метою створення сприятливого життєвого середовища для людини.

У системі сучасного екологічного права правові норми щодо формування, невиснажливого використання та збереження екологічної мережі формують відносно самостійний правовий інститут, який спрямований на врегулювання організаційних, управлінських та охоронних відносин у цій сфері. Основними рисами цього правового інституту є: 1) однорідність фактичного змісту відносно відокремлених екомережєвих відносин; 2) юридична єдність (комплексність) норм, що визначають відповідні інституційні правові принципи, спеціальні правові поняття і особливий правовий режим структурних елементів екомережі; 3) законодавча (нормативна) відокремленість, що знаходить своє закріплення у спеціальних нормативно-правових актах про екомережу.

5. Екологічна мережа є відносно цілісним природним комплексом територій та об'єктів у складі Генеральної схеми планування території України, що за своєю організаційною структурою відображає закономірності її внутрішнього розвитку і містить три типи елементів: структурні елементи, їхні складові частини та об'єкти екомережі. Найменш деталізований у національному законодавстві правовий режим об'єкта екомережі.

Системні зв'язки між структурними елементами екомережі забезпечують її інтегрованість та комплексне виконання природоохоронних завдань:

– юридичною та матеріальною основою національної екологічної мережі є об'єкти та території природно-заповідного фонду, що мають найбільшу екологічну цінність для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Також до складу екомережі належать ділянки природних ландшафтів, які підлягають особливій охороні: водно-болотні угіддя, смарагдові території та інші екологічно цінні ділянки. Ці складові елементи є ключовими територіями екомережі;

– сполучні території екомережі (екокоридори) виконують системо-формуючу роль та забезпечують цілісність екомережі, поєднуючи між собою ключові території та сприяючи міграції тварин та обмінові генетичного матеріалу. Сполучні території (луки, пасовища, ліси, водойми) на різних рівнях

просторової організації екологічної мережі забезпечують для природного середовища умови безперервності, системної єдності та біокомунікації;

– буферні території екомережі покликані захистити ключові та сполучні території від антропогенного впливу. Буферні зони створюють більш сприятливі умови для розвитку і самовідновлення природних ландшафтів та оптимізації форм господарювання в їхніх межах з метою збереження наявних і відтворення втрачених природних цінностей;

– відновлювані території забезпечують системну єдність, формування просторової цілісності та розбудову екомережі і межують із ключовими чи сполучними територіями. До переліків відновлюваних територій відносять землі, що є непридатними для традиційного господарського використання через вплив негативних процесів та стихійних явищ, а також деградовані, малопродуктивні, техногенно-порушені та радіаційно-забруднені землі та інші території, які мають природний потенціал до відтворення.

6. Правове регулювання відносин у сфері належного формування, невиснажливого використання та оптимального збереження національної екологічної мережі в Україні базується на принципах, які є науково обґрунтованими і визначають зміст правових норм про національну екомережу, виконуючи регулятивну і охоронну функції. Серед принципів правового регулювання відносин у сфері формування, функціонування та збереження національної екомережі можна виділити загальноправові, міжгалузеві, галузеві (еколого-правові) та спеціальні (інституційні) принципи.

Безпосереднє функціональне призначення принципів правового регулювання екомережових відносин полягає в застосуванні екосистемного підходу до збереження природних ландшафтів та притаманного їм видового біологічного різноманіття; збалансування екологічних, соціальних та економічних інтересів для підвищення рівня життя людини у сприятливому для неї навколишньому середовищі.

7. Організаційно-правовий механізм формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі поєднує в собі комплекс важливих заходів та інструментів:

– правотворчих – вироблення природоохоронних стратегій та вдосконалення національного екомережевого законодавства з метою покращення природно-ресурсного та рекреаційного потенціалу України та формування сприятливого для людини природного середовища;

– інституційних – участь у міжнародних програмах зі збереження біологічного різноманіття, створення та налагодження ефективної діяльності спеціально уповноважених державних органів у сфері формування й функціонування національної екомережі, забезпечення дієвого природоохоронного контролю в цій сфері;

– організаційних – розроблення й затвердження схем побудови національної екомережі на державному і регіональних рівнях, ведення обліку та оновлення переліків об'єктів та територій національної екомережі, а також забезпечення їх інформаційної взаємодії з природоресурсними кадастрами України;

– функціональних – покращення показників заповідності території України, визначення об'єктів та територій національної екомережі, розроблення менеджмент-планів їхнього використання, виконання програм формування національної екомережі;

– інформаційних – здійснення фонового моніторингу довкілля, підвищення екологічної культури та поширення екологічної інформації про стан довкілля, про потреби і способи збереження біологічного та ландшафтного різноманіття засобами екомережі.

Організаційно-правове забезпечення розбудови та збереження національної екомережі повинно узгоджуватися із загальною концепцією формування Всеєвропейської екологічної мережі, проголошеній Всеєвропейською стратегією збереження ландшафтного й біологічного різноманіття, та враховувати сучасні тенденції функціонування екомережі ЄС Natura 2000 у контексті євроінтеграційних намірів України.

Виконання зобов'язань, взятих Україною відповідно до Угоди про асоціацію із Європейським Союзом, потребують поглиблення імплементації вимог природоохоронних директив, обов'язкових для України, зокрема – водної, пташиної та оселищної директив. Прийняття Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року окреслює перспективи наближення національного законодавства України у сфері охорони біорізноманіття до екологічних стандартів ЄС у сфері розбудови мережі природоохоронних територій Natura 2000 та мережі Emerald; зумовлює потребу активізації наукових досліджень, оцінки та практичного впровадження екосистемних послуг; визначає напрями вдосконалення правових засад проєктування екокоридорів та реформування екологічної політики у сфері лісовідновлення відповідно до вимог концепції сталого розвитку.

8. Управлінські та сервісні правовідносини у сфері формування та збереження національної екомережі відображають такі важливі функції екологічного управління, як планування, проєктування, облік територій та об'єктів екомережі, внесення до державного земельного кадастру даних про сформовані земельні ділянки екомережі та обмеження у їх використанні; моніторинг довкілля та екологічний контроль.

Усі органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, що забезпечують формування та збереження національної екомережі, за їх роллю та способом визначення (формального закріплення) екомережевої компетенції поділяються на дві групи: основні та допоміжні. Перші здійснюють повноваження, визначені у Законі України «Про екологічну мережу України», а екомережева компетенція органів, що належать до другої групи (Держлісагентство, Держводагентство, Мінрегіон, Держгеокадастр тощо), є опосередкованою. У законодавчо визначених повноваженнях органів державної виконавчої влади, що виконують допоміжні функції у сфері формування та збереження національної екомережі відсутній інтегрований підхід, спрямований на досягнення природоохоронних цілей.

Задля підвищення імперативного впливу інституційної складової механізму формування національної екологічної мережі варто створити

спеціальний центральний орган з питань формування національної екологічної мережі та його територіальні управління для розроблення та впровадження регіональних програм та схем формування екомережі України, що є складовою Генеральної схеми планування території України. Ефективні результати природоохоронної правозастосувальної практики в ЄС свідчать про необхідність в Україні посилення контролю за дотриманням законодавства про екологічну мережу, запровадження санкцій за порушення природоохоронного режиму територій у межах структурних елементів національної екомережі, а також визначення конкретних обмежень господарської діяльності, яка загрожує збереженню та відновленню екосистем у складі екомережі.

9. Проєктування як система заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на розроблення, затвердження і виконання програм розвитку екомережі та схем її формування, передбачає визначення функціональних зв'язків між структурними елементами екомережі на основі обґрунтування природної цінності та потреби їх збереження й відновлення у межах цілісної територіальної природоохоронної системи на засадах сталого розвитку.

Консолідація даних про вже наявні об'єкти у складі екомережі і зведення їх у єдину інформаційну систему (переліків об'єктів та територій екологічної мережі) є наступним важливим етапом щодо завершення проєктування територіальних елементів національної екомережі. Документальне оформлення структури національної екомережі слугує основою для прийняття подальших програмних рішень, спрямованих на охорону об'єктів та територій екомережі та невиснажливого й збалансованого використання природних ресурсів у межах її структурних елементів.

10. Інтеграція та диференціація у правовому регулюванні екомережевих відносин забезпечує формування єдиної територіальної природоохоронної системи із одночасним розмежуванням функцій її структурних елементів, що взаємопов'язані між собою та забезпечують виконання завдань охорони, збереження та відновлення довкілля.

Інтегрований підхід до визначення загального правового режиму національної екомережі передбачає встановлення порядку проєктування екомережі, здійснення екологічного контролю, екологічного моніторингу та інших функцій екологічного управління, а також застосування юридичної відповідальності за порушення екомережевого законодавства.

Диференційований підхід застосовується при встановленні спеціального правового режиму структурних елементів національної екологічної мережі, який можна розглядати як визначений приписами екологічного та земельного законодавства комплекс вимог, заборон та обмежень, покликаний забезпечити збереження, невиснажливе використання і охорону структурних елементів екомережі: ключових, сполучних, буферних територій та природне відтворення відновлюваних територій екомережі з метою захисту біологічного та ландшафтного різноманіття.

11. Задля збереження екосистемних функцій національної екомережі та забезпечення її єдності варто запровадити принцип пріоритетності правового режиму земель національної екомережі, суть якого полягає у: 1) наданні переваг

в охороні земель, що увійшли до складу екомережі, над їх господарським використанням; 2) резервуванні екологічно цінних земель з метою їх наступного заповідання для розширення і розвитку національної екомережі; 3) забороні вилучення земель екомережі для потреб, не пов'язаних із природоохоронною діяльністю, за винятком потреб оборони та національної безпеки; 4) збереженні цільового призначення земельних ділянок у складі екомережі, або у переведенні їх у більш охоронювані цільові категорії.

Існування дуалістичного правового режиму земельних ділянок, що увійшли до складу територій екомережі зумовлено відсутністю окремої цільової категорії «землі екологічної мережі». Це створює суттєві проблеми щодо накладення додаткових природоохоронних обмежень на власників землі та землекористувачів; при здійсненні міжвідомчого управління такими землями; щодо відображення даних про такі земельні ділянки у державному земельному кадастрі та визначенні режимоутворюючого об'єкта.

Землями екологічної мережі як окремої категорії земель мають бути визнані земельні ділянки, які віднесені до переліків ключових та відновлюваних територій екомережі, оскільки це дозволить забезпечити основне цільове використання таких земельних ділянок у природоохоронних цілях. Віднесення до категорії «землі екомережі» земельних ділянок сполучних та буферних територій видається недоцільним, оскільки у складі екомережі вони не втрачають свого первинного основного цільового призначення (сільсько-господарського, лісогосподарського, водогосподарського, рекреаційного, оздоровчого, оборонного тощо).

12. На відміну від консервативної природно-заповідної форми охорони навколишнього природного середовища, комплексна екомережева форма природоохоронної діяльності спрямована на позитивну трансформацію стану довкілля, адже виконання програми збереження та відтворення складових елементів екомережі: 1) дозволяє невиснажливе використання природних ресурсів; 2) забезпечує ренатуралізацію деградованих ділянок; 3) гарантує покращення природно-ресурсного потенціалу; 4) сприяє розвитку екосистемних послуг, зокрема екологічного туризму.

Необхідність зміни природно-заповідної домінанти у механізмі формування та збереження національної екомережі обґрунтовується тим, що: 1) безпосередні завдання формування екомережі виконують усі складові елементи та об'єкти національної екомережі, а не лише природно-заповідний фонд; 2) посилений порядок охорони та використання передбачений не тільки щодо природно-заповідного фонду, але й інших цінних з екологічної точки зору територій в Україні, що входять до складу екомережі; 3) формування екомережі повинно відбуватися за рахунок включення до її складу усіх структурних елементів – ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій; 4) ключовими елементами, які поєднують екологічну мережу України з екомережами сусідніх держав, є не усі об'єкти та території природно-заповідного фонду, а лише біосферні заповідники, що розташовані у прикордонних районах України.

13. Аналіз особливостей формування та функціональних характеристик буферних територій національної екомережі дозволяє виокремити їх ознаки,

що повинні бути враховані в процесі проєктування та розроблення місцевих схем екомережі: 1) природній чи частково змінений стан ландшафту, що є в основі виділення ділянки в якості буферної території заперечує можливість надання такого статусу техногенним чи урбанізованим територіям; 2) обслуговуючий характер буферних територій щодо найцінніших ділянок екомережі унеможливорює віднесення до них ділянок, що самі мають особливу природну цінність; 3) визначення буферних територій на місцевості повинно відбуватися по зовнішніх контурах ключових територій чи екокоридорів; 4) виконання буферними зонами захисної функції щодо ключових та сполучних територій спрямоване на запобігання негативної дії зовнішніх факторів природного чи антропогенного походження на цінні природоохоронні території та шляхи природної міграції; 5) буферні території не мають безпосереднього зв'язку із відновлюваними територіями екомережі.

Практичні проблеми із визначенням буферних територій у складі екомережі зумовлені тим, що ці структурні елементи: виконують допоміжну (захисну) функцію; мають обслуговуючий характер щодо ключових та сполучних територій екомережі; за своїм цільовим призначенням у складі земельного фонду не належать до особливо охоронюваних земельних ділянок; не вилучаються у попередніх власників та землекористувачів; потребують визначення додаткового природоохоронного режиму, який «накладається» на вже існуючий правовий режим земельних ділянок; дотримання додаткового природоохоронного режиму досягається шляхом встановлення природоохоронних обмежень чи укладення охоронного зобов'язання.

Для ефективного виконання буферними територіями своєї захисної функції у складі національної екомережі рекомендовано розробляти менеджмент-плани, у яких визначати комплекс природоохоронних заходів, можливих обмежень господарської діяльності, а також механізм компенсації збитків та неодержаних доходів тим особам, землеволодіння котрих потрапляють до переліків буферних територій екомережі. У комплексному фінансуванні природоохоронних засобів, спрямованих на розбудову та збереження екомережі, варто передбачити також видатки для підтримання функціональних характеристик буферних територій екомережі.

14. Процедура оцінки впливу на довкілля як дієвий інструмент гнучкого екологічного управління та превентивний засіб охорони біологічного та ландшафтного різноманіття повинна інтегруватися у процеси формування, невиснажливого використання і збереження національної екомережі та Смарагдової мережі в Україні. Зокрема, заходам зі штучної ренатуралізації відновлюваних територій екомережі повинна передувати процедура ОВД. Національне законодавство про екомережу повинно бути доповнено вимогою проведення стратегічної екологічної оцінки щодо усіх програмних документів місцевого, регіонального та загальнодержавного рівнів у сфері формування і розбудови національної екомережі.

15. Зважаючи на термінологічні розбіжності назв структурних елементів національної екологічної мережі, закріплені у основних екомережевих законах

і опираючись на закордонний досвід та напрацьовану практику, пропонуємо сполучні території екомережі законодавчо назвати екокоридорами.

Сполучні території екомережі (екокоридори) забезпечують виконання сполучної, обмінної, міграційної, комунікаційної, а також природоохоронної та інтегративної функцій у територіальній системі екомережі, сприяючи збереженню біологічного різноманіття. У законодавстві про екомережу варто визначити юридичні механізми захисту сполучних територій, поширюючи на них режим спеціальних охоронних зон, а також вживати спеціальних організаційних заходів для забезпечення міграційних процесів у місцях перетину природних та транспортних коридорів. Принцип науково обґрунтованого проєктування структурних елементів екомережі якнайповніше повинен бути застосований на початковому етапі проєктування сполучних територій (екокоридорів), оскільки важливо враховувати науково обґрунтовані критерії їх вибору з точки зору екології, ботаніки, зоології та ландшафтознавства та узгоджувати їх з вимогами екологічного, земельного та містобудівного законодавства.

16. Специфіка правового режиму відновлюваних територій визначається переліком природоохоронних заходів, які спрямовані на відтворення природних властивостей деградованих, малопродуктивних, порушених та інших техногенно забруднених земельних ділянок у складі національної екомережі. З метою вдосконалення правового режиму відновлюваних територій при розробленні та затвердженні місцевих схем формування національної екомережі необхідно вказувати конкретні заходи з їхньої ренатуралізації, що повинні здійснюватися відповідно до регіональних програм з охорони земель, а також перспективи трансформації окремих ділянок відновлюваних територій у структурні елементи іншого типу (ключові чи сполучні території екомережі).

Для досягнення цілей екомережі до складу відновлюваних територій повинні включатися такі порушені, деградовані і малопродуктивні землі та землі, що зазнали впливу негативних процесів та стихійних явищ, що межують із іншими структурними елементами, зокрема, ключовими та сполучними територіями екомережі.

17. Одним із суттєвих недоліків юридичної техніки, який був допущений законодавцем при прийнятті Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки та Закону України «Про національну екологічну мережу», є відсутність одночасного внесення змін до пов'язаних законів про природно-заповідний фонд, Земельного кодексу України, Лісового кодексу України, Водного кодексу України тощо. Це також зумовило проблеми із правозастосуванням і не дозволило досягти визначених цілей у сфері формування національної екомережі у строки, встановлені Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки. Щоб узгодити норми природно-заповідного законодавства із екомережевим законодавством, вважаємо за доцільне викласти в наступній редакції частину третю преамбули Закону України «Про природно-заповідний фонд України»: «У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого

встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання в інтересах теперішнього та майбутніх поколінь. Україна розглядає природно-заповідний фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною, а також основою формування національної екологічної мережі як автономної складової частини Всеєвропейської екологічної мережі».

Також, статтю 8 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду пропонуємо викласти в наступній редакції: «Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом: встановлення заповідного режиму та віднесення до складу ключових територій національної екологічної мережі».

Основними практичними організаційно-правовими інструментами забезпечення балансу між приватними інтересами власників землі й землекористувачів та публічними інтересами охорони довкілля при формуванні та збереженні національної екомережі повинні стати: 1) фінансова підтримка приватних осіб при включенні їхніх земельних ділянок до складу національної екомережі органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; 2) компенсація збитків, завданих дикими тваринами на земельних ділянках приватної власності; 3) відшкодування збитків, завданих встановленням природоохоронних обмежень у землекористуванні і господарській діяльності; 4) відшкодування втрат власникам землі та землекористувачам, зумовлених вилученням (викупом) належних їм земельних ділянок із передачею їх у постійне користування природоохоронним установам природно-заповідного фонду; 5) встановлення справедливої викувної ціни в процедурі відчуження (викупу) земельних ділянок приватної власності та іншого нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб при формуванні національної екомережі.

Запровадження інституту охоронного зобов'язання у екомережевих правовідносинах дозволить обмежити еколого-деструктивну поведінку власників землі та землекористувачів, землеволодіння яких увійшли до складу національної екологічної мережі. Для ефективною практичною реалізації інституту охоронного зобов'язання необхідно: 1) поширити сферу оформлення охоронного зобов'язання щодо всіх земельних ділянок приватної власності, які включені до складу національної екомережі; 2) визначити перелік природоохоронних обмежень, які можуть застосовуватися до власників землі та землекористувачів для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття у межах екологічної мережі; 3) затвердити Інструкцію щодо оформлення охоронних зобов'язань на земельних ділянках приватної власності, що включені до складу національної екологічної мережі; 4) передбачити адміністративну відповідальність за формальне порушення охоронного зобов'язання та визначити порядок відшкодування збитків, заподіяних довкіллю у вигляді перешкоджання природній міграції тварин, знищення оселищ чи створення інших несприятливих умов для збереження й відтворення видів тварин і рослин, що перебувають під особливою охороною на територіях

екологічної мережі; 5) визначити повноваження органів екологічного контролю за дотриманням законодавства у сфері формування та збереження екологічної мережі, у тому числі й щодо виконання (дотримання) охоронного зобов'язання.

З метою посилення ефективності збереження об'єктів та територій екомережі доцільно розробити Порядок фінансової підтримки суб'єктів господарювання, землеволодіння яких сприяють розбудові екомережі. Для цього необхідно внести зміни до закону про екомережу і передбачити укладення охоронного договору з такими особами, а також визначити на законодавчому рівні його істотні умови із урахуванням функціональних особливостей структурного елемента екомережі та зобов'язати Кабінет Міністрів України затвердити Типову форму такого договору з можливістю диференціації природоохоронних зобов'язань з огляду на екологічні характеристики конкретного об'єкта екомережі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування та функціонування екомережі України: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів, 2021. 416 с.

2. Ващишин М. Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення створення і функціонування екологічної мережі України. Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні: колективна монографія. Одеса, 2018. С. 491–510. *(Здобувачем розглянуто концепція національної екологічної мережі України, визначено її юридичні ознаки та сучасний стан правового забезпечення).*

Статті у наукових фахових виданнях України,

у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних

3. Ващишин М. Проблеми екологізації законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 12. С. 115–118.

4. Ващишин М. Я. Склад та функції сполучних територій національної екологічної мережі. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 6. С. 68–71.

5. Ващишин М. Я. Правові й організаційні засади формування національної екологічної мережі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». 2014. Вип. 10-1. Т. 2. С. 52–55.

6. Ващишин М. Я. Особливості правового забезпечення формування екологічної мережі в країнах Європи. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 60. С. 224–231.

7. Ващишин М. Я. Нормативні рівні правового регулювання національної екологічної мережі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2014. Вип. 3. С. 94–100.

8. Ващишин М. Я. Структура національної екологічної мережі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 26. С. 125–129.

9. Ващишин М. Я. Юридичні ознаки екологічної мережі як об'єкта правового регулювання. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 1. С. 131–133. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/1-2014.pdf>

10. Ващишин М. Я. Періодизація розвитку законодавства України про національну екологічну мережу Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 305–311.

11. Ващишин М. Я. Теоретичні аспекти правового режиму земель національної екомережі України. Право України. 2015. № 7. С. 110–118.

12. Ващишин М. Я. Система принципів правового регулювання формування та збереження національної екомережі. Право і суспільство. 2015. № 5. Ч. 3. С. 97–103.

13. Ващишин М. Я. Спеціальні принципи правового регулювання у сфері формування та збереження національної екомережі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. Серія юридична. Вип. 2. С. 78–88.

14. Ващишин М. Я. Конституційні засади формування та збереження національної екомережі. Право і суспільство. 2016. № 4. С. 77–83.

15. Ващишин М. Я. Програмні засади формування національної екологічної мережі. Приватне та публічне право. 2017. № 3. С. 73–78.

16. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування Смарагдової мережі в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 3. С. 115–118.

17. Vashchyshyn M. Carpatian Ecological Network: International Legal Basis and Ukrainian Experience. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2018. No 2. (Vol. 5). P. 170–177.

18. Ващишин М. Я. Буферні території як структурні елементи національної екомережі. Право. Людина. Довкілля. Law. Human. Environment. 2019. No 3. Vol. 10. С. 57–65.

19. Ващишин М. Відновлювані території у складі національної екомережі Підприємництво, господарство і право. 2020. № 8. С. 57–65.

20. Ващишин М. Я. Диференціація правового режиму структурних елементів національної екомережі. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 3. С. 90–95.

Статті у наукових виданнях інших держав

21. Ващишин М. Національна екологічна мережа як інтегрована територіальна система. National environmental network as an integral territorial system. Wroclawsko-Lwowskie zeszyty prawnisze. 2015. № 6. С. 287–310.

22. Ващишин М. The Constitutiona basis of the environmental protection of Ukraine and Switzerland. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 3. С. 44–48.

23. Ващишин М. Международно-правовая охрана биоразнообразия в бассейне реки Днестр. Legea si viata. 2017. Nr. 9/2 (309). С. 24–28.

24. Ващишин М. Я. Національна екомережа як стратегія екологічного управління. The Journal of Eastern European Law. Журнал Східноєвропейського права. 2019. № 67. С. 30–38.

25. Ващишин М. Правові засади транскордонного співробітництва України у сфері охорони біорізноманіття. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 152–157.

26. Luczakiwska I., **Waszczyszyn M.** Prawne aspekty sieci ekologicznej na Ukrainie i w Polsce. Polska I Niemcy wobec przemian na Ukrainie. Redakcja naukowa Wojciech Furman. 2015. S. 164–170. *(Здобувачем досліджено та проаналізовано особливості формування національної екомережі України)*.

27. Vashchyshyn M. Environmental network of Ukraine: legal and theoretical aspects. *Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach Polskich, Slowackich oraz Ukrainskich. Prawo-gospodarka-polityca*. Pod redakcja Wacława Wierzbienca. 2014. Tom III. P. 137–145.

Посібник

28. Пилипенко П. Д., Федорович В. І., **Ващишин М. Я.** та ін. Право довкілля (екологічне право): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За редакцією П. Д. Пилипенка. Київ, 2010. С. 318–343. *(Здобувачем написано розділ «Правове забезпечення формування та функціонування екологічної мережі України»)*.

Тези наукових доповідей

29. Ващишин М. Я. Закордонний досвід правового забезпечення формування екологічної мережі. Правові відносини: проблеми теорії та практики: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15 листопада 2013 року: тези доповіді. Київ, 2013. С. 59–62.

30. Ващишин М. Я. Рівні правового регулювання національної екологічної мережі. Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права: круглий стіл, м. Харків, 6 грудня 2013 року: тези доповіді. Харків, 2013. С. 99–101.

31. Ващишин М. Я. Екологічна мережа як об'єкт правового регулювання. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: XX звітна науково-практична конференція, м. Львів, 6–7 лютого 2014 року: тези доповіді. Львів, 2014. С. 232–234.

32. Ващишин М. Я. Термінологічні розбіжності у переліку структурних елементів національної екологічної мережі. Поняття та категорії юридичної науки: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 18 листопада 2014 року: тези доповіді. Київ, 2014. С. 188–191.

33. Ващишин М. Я. Сполучні території національної екологічної мережі: функції, склад та види. Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: круглий стіл, м. Харків, 5 грудня 2014 року: тези доповіді. Харків, 2014. С. 90–92.

34. Ващишин М. Я. Сполучні території як структурні елементи національної екологічної мережі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: XXI звітна науково-практична конференція, м. Львів, 12–13 лютого 2015 року: тези доповіді. Львів, 2015. Ч. 2. С. 8–11.

35. Ващишин М. Я. Принцип пріоритетності земель національної екомережі. Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 90-річчю від народження доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України В. З. Янчука, м. Київ, 22–23 травня 2015 року: тези доповіді. Київ, 2015. С. 207–210.

36. Ващишин М. Я. Диференціація правового режиму земель національної екологічної мережі України. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: круглий стіл, м. Харків, 30–31 жовтня 2015 року: тези доповіді. Харків, 2015. С. 35–37.

37. Ващишин М. Я. Системні зв'язки у національній екомережі України. Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: XXII звітна науково-практична конференція, м. Львів, 4–5 лютого 2016 року: тези доповіді. Львів, 2016. Ч. 2. С. 9–12.

38. Ващишин М. Я. Принципи системного формування національної екологічної мережі. Актуальні проблеми соціального права: круглий стіл, присвячений 40-річчю кафедри соціального права, м. Львів, 1 квітня 2016 року: тези доповіді. Львів, 2016. С. 85–88.

39. Ващишин М. Я. Конституційні основи організації національної екомережі. Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: круглий стіл, м. Київ, 27 травня 2016 року: тези доповіді. Чернівці, 2016. С. 287–289.

40. Ващишин М. Я. Реалізація конституційного принципу «власність зобов'язує» при формуванні національної екомережі. Актуальні проблеми соціального права. Конституційні гарантії прав і свобод людини: 20 років досвіду правового регулювання: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 28 червня 2016 року: тези доповіді. Львів, 2016. С. 36–40.

41. Ващишин М. Я. Природоохоронні положення української та швейцарської Конституцій. Перше зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України, м. Одеса, 9–10 вересня 2016 року: тези доповіді. Одеса, 2016. С. 80–83.

42. Ващишин М. Я. Перспективи вдосконалення природоохоронних положень Конституції України. Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі: Міжнародна науково-практична конференція, м. Хмельницький, 21 жовтня 2016 року: тези доповіді. Хмельницький, 2016. С. 76–82.

43. Ващишин М. Я. Значення Карпатської конвенції для формування екомережі в Карпатах. Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: XXIII звітна науково-практична конференція, м. Львів, 7–8 лютого 2017 року: тези доповіді. Львів, 2017. Ч. 2. С. 11–14.

44. Ващишин М. Я. Карпатська конвенція: правові та соціально-економічні аспекти. Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: круглий стіл. Львів, 2017. С. 5–11.

45. Ващишин М. Я. Карпатська мережа природоохоронних територій. Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції: Міжнародний Конгрес, присвячений 20-річчю Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 2–4 червня 2017 року: тези доповіді. Одеса, 2017. С. 102–105.

46. Ващишин М. Я. Міжнародно-правові аспекти охорони біорізноманіття в межах басейну річки Дністер. Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України: Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано Франківськ, 8–10 вересня 2017 року: тези доповіді. Івано Франківськ, 2017. С. 40–43.

47. Ващишин М. Я. Поняття екомережі у вітчизняній та правовій доктрині. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 5. Українська правнича наука: основні тенденції розвитку в умовах євроінтеграції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 10 листопада 2017 року: тези доповіді. Львів, 2017. С. 56–60.

48. Ващишин М. Я. Мета і завдання формування національної екологічної мережі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: ХХІІ звітна науково-практична конференція, м. Львів, 7–8 лютого 2018 року: тези доповіді. Львів, 2018. С. 13–16.

49. Ващишин М. Я. Співвідношення національної екомережі та Смарагдової мережі в Україні. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 7. Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 27 квітня 2018 року: тези доповіді. Львів, 2018. С. 91–95.

50. Ващишин М. Я. Сільськогосподарські угіддя як аграрна категорія у складі екомережі. Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах: науково-практична конференція, м. Харків, 20 квітня 2018 року: тези доповіді. Харків, 2018. С. 51–56.

51. Ващишин М. Я. Правові засади формування Смарагдової мережі в Україні. Розвиток аграрного, земельного та екологічного права на зламі тисячоліть: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 18–19 травня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 13–18.

52. Ващишин М. Я. До проекту Закону України про Смарагдову мережу. Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 7–10 червня 2018 року: тези доповіді. Одеса, 2018. С. 92–95.

53. Ващишин М. Я. Організаційні аспекти формування національної екомережі. Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: круглий стіл, м. Львів, 11 травня 2018 року: тези доповіді. Львів, 2018. С. 20–26.

54. Ващишин М. Я. Оцінка впливу на довкілля у механізмі збереження територій Смарагдової мережі. Земельне, екологічне, аграрне право: оцінка впливу на довкілля: Всеукраїнський круглий стіл, м. Київ, 18 червня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 42–45.

55. Ващишин М. Я. Місце буферних територій у складі національної екомережі. Сучасний стан та перспективи розвитку земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика: науково-практична конференція, м. Харків, 7 грудня 2018 року: тези доповіді. Харків, 2018. С. 219–221.

56. Ващишин М. Я. Екологічні обов'язки людини у міжнародно-правових документах та національному законодавстві. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 8. Проблеми реалізації і захисту прав людини в світлі Загальної декларації прав людини: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 14 грудня 2018 року: тези доповіді. Львів, 2019. С. 69–73.

57. Ващишин М. Я. Поняття та склад буферних територій екомережі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: XXV звітна науково-практична конференція, м. Львів, 7–8 лютого 2019 року: тези доповіді. Львів, 2019. С. 11–15.

58. Ващишин М. Я. Відновлювані аспекти формування Загальноєвропейської та національної екомереж. Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 31 травня 2019 року: тези доповіді. Чернівці, 2019. С. 93–98.

59. Ващишин М. Я. Організаційно-правові засади формування національної екомережі. Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносинах: Четверте зібрання фахівців споріднених кафедр, м. Одеса, 6–9 червня 2019 року: тези доповіді. Одеса, 2019. С. 74–76.

60. Ващишин М. Я. Організаційні інструменти формування національної екомережі. Особливості правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в умовах глобалізації: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Івано-Франківськ – Яремче, 20–22 вересня 2019 року: тези доповіді. Івано-Франківськ, 2019. С. 96–98.

61. Ващишин М. Я. Категорія екологічного інтересу в еколого-правовій доктрині та практиці. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 9. Проблеми реалізації і захисту прав людини в світлі Загальної декларації прав людини: Міжнародна науково-практична конференція до 95-річчя Цигилика Теодора Івановича, м. Львів, 6 грудня 2019 року: тези доповіді. Львів, 2020. С. 61–66.

62. Ващишин М. Я. Публічні та приватні інтереси у сфері формування національної екомережі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: XXVI звітна науково-практична конференція, м. Львів, 6–7 лютого 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. С. 13–17.

63. Ващишин М. Я. Проектування національної екомережі як елемент стратегії екологічного управління. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи:

науково-практична конференція, м. Харків, 22 травня 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 51–53.

64. Ващишин М. Я. Правове становище органів управління у сфері формування та збереження національної екомережі. Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: V круглий стіл, м. Львів, 22 травня 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. С. 12–19.

65. Ващишин М. Я. Перспективи адаптації національного законодавства до стандартів ЄС у сфері охорони біорізноманіття. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: V Всеукраїнська за міжнародною участю науково-практична конференція, м. Полтава, 22 жовтня 2020 року: тези доповіді. Полтава, 2020. С. 26–28.

66. Ващишин М. Я. Трансформація компонентів агросфери у складі національної екомережі. Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери: науково-практична конференція, м. Харків, 20 листопада 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 107–111.

67. Ващишин М. Реалізація концепції сталого розвитку в процесі формування національної екомережі. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Львів, 11 грудня 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. С. 158–163.

68. Ващишин М. Я. Місце екомережових відносин у системі екологічного права України. Системи галузей права в умовах глобальних екологічних викликів: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 27 листопада 2020 року: тези доповіді. Київ, 2020. С. 45–51.

69. Ващишин М. Я. Правові аспекти моніторингу національної екологічної мережі. Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи: I Міжнародна Інтернет-конференція, м. Харків, 26 лютого 2021 року: тези доповіді. Харків, 2021. С. 32–36.

70. Ващишин М. Я. Проблеми законодавчого розмежування екологічної мережі та природно-заповідного фонду. Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: Всеукраїнська дистанційна науково-практична конференція до 10-річчя створення однойменних кафедр, м. Київ, 12 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 194–198.

71. Ващишин М. Правові засади транскордонного співробітництва України та Республіки Польща у природоохоронній сфері. Актуальні питання використання та збереження природних ресурсів прикордонних територій України і Польщі: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 11 травня 2021 року: тези доповіді. Львів, 2021. С. 8–9.

72. Ващишин М. Я. Формування транскордонних елементів національної екомережі. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 10. Європейська соціальна хартія та проблеми реалізації соціальних прав в умовах глобалізації: Міжнародна науково-практична конференція, до 25-річчя Європейської соціальної хартії (переглянутої), м. Львів, 23 квітня 2021 року: тези доповіді. Львів, 2021. С. 86–91.

73. Ващишин М. Я. Транскордонна співпраця України у сфері охорони біорізноманіття. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: II Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Луцьк, 23–24 квітня 2021 року: тези доповіді. Луцьк, 2021. С. 46–49.

74. Ващишин М. Я. Схеми формування національної екологічної мережі. Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: круглий стіл, м. Львів, 21 травня 2021 року: тези доповіді. Львів, 2021. С. 12–18.

75. Ващишин М. Я. Міжнародно-правові детермінанти формування національної екомережі. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики: Всеукраїнська наукова конференція, м. Одеса, 10–13 червня 2021 року: тези доповіді. Одеса, 2021. С. 128–131.

76. Ващишин М. Я. Питання формування національної екологічної мережі у стратегічних документах України. Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року: круглий стіл, м. Харків, 21 травня 2021 року: тези доповіді. Харків, 2021. С. 165–169.

77. Ващишин М. Я. Відновлення екосистем засобами екомережі. Актуальні проблеми юридичної науки. Права людини в сучасному світі: проблеми теорії та практики: Міжнародна науково-практична конференція «Дванадцяті осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 1–2 жовтня 2021 року: тези доповіді. Хмельницький, 2021. С. 212–214.

78. Vashchyshyn M. Prospects of the Eco-Tourism Development within the National Ecological Network Territories of Ukraine. 5th International Eurasian Conference on Sport, Education, and Society, 9–11 July. Lviv, Ukraine. Full text & Abstract. 2021. P. 53.

АНОТАЦІЯ

Ващишин М. Я. Національна екомережа України як об'єкт правового регулювання. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено науково-теоретичному розробленню сучасних проблем правового регулювання відносин у сфері формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі України. У ній запропоновано концептуальні рішення щодо вдосконалення національного законодавства про екомережу з урахуванням міжнародно-правових стандартів у сфері охорони ландшафтного та біологічного різноманіття, а також євроінтеграційних зобов'язань України у сфері охорони довкілля.

Досліджено правове забезпечення формування та функціонування екомережі України. Розкрито юридичну природу та ознаки національної

екомережі. Доведено, що актуальною метою національної екологічної мережі є формування передумов для досягнення кліматичної нейтральності України.

Проаналізовано конституційні засади, нормативні рівні, галузеві та інституційні принципи правового регулювання відносин у сфері формування, невиснажливого використання та збереження національної екологічної мережі. Досліджено загальнотеоретичні аспекти визначення та структурної побудови екомережі України як об'єкта правового регулювання. Визначено системні зв'язки між структурними елементами національної екомережі.

Обґрунтовано, що організаційно-правовий механізм формування, невиснажливого використання та збереження національної екомережі охоплює комплекс засобів та інструментів: правотворчих, інституційних, організаційних, функціональних та інформаційних. Обґрунтовано ефективність комплексної екомережевої форми природоохоронної діяльності як дієвого механізму збереження та відтворення складових елементів екомережі, що дозволяє невиснажливе використання природних ресурсів; забезпечує ренатуралізацію деградованих ділянок; гарантує покращення природно-ресурсного потенціалу; сприяє розвитку екосистемних послуг, зокрема екологічного туризму.

Визначено особливості правового режиму структурних елементів (ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій) національної екомережі України. Визначено основні тенденції розвитку національного законодавства про екомережу, а також обґрунтовано пропозиції щодо формування концепції національної екомережі як стратегії екологічного управління.

Ключові слова: національна екологічна мережа, ландшафтне та біологічне різноманіття, сталий розвиток, ключові території, природно-заповідний фонд, сполучні території, екокоридори, буферні території, відновлювані території, стратегія екологічного управління.

АННОТАЦІЯ

Ващишин М. Я. Национальная экологическая сеть Украины как объект правового регулирования. Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. Киев, 2021.

Диссертация посвящена научно-теоретической разработке современных проблем правового регулирования отношений в сфере формирования, рационального использования и сохранения национальной экологической сети Украины. В ней предложены концептуальные решения по усовершенствованию национального экологического законодательства с учетом международно-правовых стандартов в сфере охраны ландшафтного и биологического разнообразия, а также евроинтеграционных обязательств Украины в сфере охраны окружающей среды.

Исследовано правовое обеспечение формирования и функционирования экологической сети Украины. Раскрыта юридическая природа и признаки национальной экологической сети. Актуальной целью национальной экологической сети является формирование условий для достижения климатической нейтральности Украины.

Проанализированы конституционные принципы, нормативные уровни, отраслевые и институциональные принципы правового регулирования отношений в сфере формирования, рационального использования и сохранения национальной экологической сети. Исследована структура и рассмотрены системные связи между структурными элементами национальной экологической сети.

Организационно-правовой механизм формирования, рационального использования и сохранения национальной экологической сети рассматривается как комплекс средств и инструментов: правотворческих, институциональных, организационных, функциональных, информационных.

Обоснована эффективность комплексной экосетевой формы природоохранной деятельности как механизма сохранения и воспроизведения составных элементов экологической сети, который не истощает природные ресурсы; обеспечивает ренатурализацию деградированных участков; гарантирует улучшение природно-ресурсного потенциала; способствует развитию экосистемных услуг, в частности, экологического туризма.

Рассмотрены особенности правового режима структурных элементов (ключевых, соединительных, буферных и возобновляемых территорий) национальной экологической сети Украины. Определены основные тенденции развития национального законодательства об экологической сети, а также обоснованы предложения по формированию концепции национальной экологической сети как стратегии экологического управления.

Ключевые слова: национальная экологическая сеть, ландшафтное и биологическое разнообразие, устойчивое развитие, ключевые территории, природно-заповедный фонд, соединительные территории, экокоридоры, буферные территории, возобновляемые территории, стратегия экологического управления.

ANNOTATION

Vashchyshyn M. The National Ecological Network as an Object of Legal Regulation. On the rights of the manuscript.

The thesis for a degree of Doctor of Science in Law, specialty 12.00.06 «Land Law; Agrarian Law; Environmental Law; Natural Resources Law». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to scientific theoretic research of legal regulations issues in the field of formation, sustainable use and preservation of the national ecological network of Ukraine. It offers conceptual solutions to improve the national legislation on the ecological network, considering international legal standards in the field

of landscape and biological diversity protection, as well as Ukraine's European integration obligations in the field of environmental protection.

The legal aspects of the formation and functioning of the ecological network of Ukraine has been investigated. The legal nature and characteristics of the national ecological network have been revealed. The thesis analyzes constitutional principles, regulatory levels, sectoral and institutional principles of legal regulation of relations in the field of formation, sustainable use and preservation of the national ecological network. The general theoretical aspects of the definition and structural elements of the ecological network of Ukraine as an object of legal regulation have been investigated. The systemic connections between the structural elements of the national ecological network have been determined.

The ecological network is considered as a unique inter-sectoral and integrated object of legal regulation, which has a dynamic, complex and systemic nature. The program frameworks of national ecological network establishment are reflected in its goals and objectives, which are determined on the basis of the international legal standards for environmental protection by the needs of its degradation prevention and the search for effective mechanisms for natural restoration of the environment. It is proved that the main general ecological goals of the national ecological network are to support the functioning of ecosystems and promote the sustainable use of natural resources. Special ecological network goals include overcoming the fragmentation of ecosystems and ensuring the re-naturalization of damaged areas.

It has been proved that the modern axiological significance of the ecological network is enriched with the ability to be an effective tool in a set of measures to prevent global warming. In this context, the actual goal of the national ecological network is to form the prerequisites for achieving climate neutrality in Ukraine. It is concluded that the main tasks of the modern climatological strategy of Ukraine, which can be most effectively achieved by ecological network means, are the preservation of steppe, meadow, forest and wetland ecosystems as key and connecting territories of the national ecological network, ensuring their buffering from the outside, as well as the protection of virgin forests and afforestation of degraded and unproductive lands as a form of re-naturalization of regenerated territories of the national ecological network.

The organizational and legal mechanism of formation, sustainable use and preservation of the national ecological network is considered as a set of means and tools: law-making, institutional, organizational, functional, information.

The effectiveness of an integrated ecological network form of environmental protection as an effective mechanism for the preservation and reproduction of the constituent elements of the ecological network has been substantiated, which allows the sustainable use of natural resources; provides re-naturalization of degraded areas; guarantees the improvement of natural resource potential; promotes the development of ecosystem services, in particular, eco-tourism.

A detailed description of the organizational and legal grounds and practical aspects of the formation and functioning of the national eco-network of Ukraine has been carried out. The features of the legal regime of structural elements (key, connecting, buffer and recovered territories) of the national ecological network

of Ukraine have been determined. The main trends in the development of the national legislation on the ecological network have been determined, and proposals for the formation of the concept of the national ecological network as a strategy for environmental management have been substantiated.

Key words: the national ecological network, landscape and biological diversity, sustainable development, key territories of the ecological network, the nature reserve fund, connecting territories of the ecological network, ecocorridors, buffer territories of the ecological network, recovered territories, environmental management strategy.

Підписано до друку 19.11.2021 року.   Формат 60x84\16
Ум. друк. арк. 1,9   Обл.-вид.арк. 1,9
Наклад 100 прим.   Зам. № 210770

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, тел.: 527-81-55, e-mail: nubip_druk@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4097 від 17.06.2011

